

MAPA

Płaska reprezentacja powierzchni Ziemi (nieba, planety) ukazująca w zmniejszeniu przy pomocy symboli lub wyobrażeń ikonicznych wybrane elementy oraz relacje przestrzenne zachodzące między nimi.

Mapa ukazuje treści w dwóch wymiarach i przeważnie ma charakter statycznego odwzorowania, choć istnieją także formy dynamiczne (np. mapy pogody) bądź interaktywne. Mapy pełnią rozmaite funkcje, np. pomagają zbierać informacje o miejscu i przestrzeni (Schlögel) lub ułatwiają orientację w terenie. Z jednej strony stanowią one wyraz abstrakcyjnego ujmowania rzeczywistości, z drugiej zaś odgrywają kluczową rolę w naszym doświadczeniu środowiska i myśleniu o świecie, w którym postrzeganie i rozumienie następuje przede wszystkim dzięki doświadczeniu wzrokowemu (Rodaway).

Doświadczenie terenu i przestrzeni możliwe dzięki mapie należy odróżnić od doświadczenia krajobrazu. Mapa pozwala objąć cały obszar jednym spojrzeniem, sytuując jej użytkownika poza nim, natomiast doświadczenie krajobrazu ma charakter lokalny, perspektywiczny i wynika z zanurzenia w otoczeniu; mapy doświadczamy wzrokowo, krajobrazu zaś przy udziale wszystkich zmysłów; mapa opiera się na abstrakcyjnych, mierzalnych i obiektywnych wyliczeniach, doświadczenie krajobrazu ma natomiast charakter subiektywny; mapa separuje doświadczenie przestrzeni od doświadczenia czasu i związanej z nim dynamiki (przestrzeń przestaje być postrzegana w kategoriach czasu potrzebnego na jej przebycie).

Mapy uniwersalizują zatem „doświadczenie topograficzne” (Frydryczak), które ma charakter indywidualny i jest rezultatem zanurzenia w krajobrazie. Są przejawem spojrzenia naukowego, abstrahującego od cielesnych, zmiennych i subiektywnych doświadczeń potocznych.

Z perspektywy historycznej i antropologicznej mapa stanowi rezultat dominującego w danym okresie i danym kręgu kulturowym spojrzenia na świat, wyrasta z określonych relacji społecznych i politycznych i stanowi ich odzwierciedlenie. W zachodniej kulturze nowoczesnej mapa jawi się jako neutralna, niezwiązana z żadnym partykularnym postrzeganiem relacji społecznych, można jednak w niej dostrzec metaforę globalnej władzy kapitału (Bender). Zachodnie mapy pokrywają powierzchnię Ziemi układem „obiektywnych” współrzędnych i jako takie mają być „przezroczyste”, tzn. ukazywać świat takim, jakim jest. Za transparentne uznaje się jednak to, co znane i własne, i w tym sensie zachodnie mapy dokonują zawłaszczenia obrazu świata, a przez to sprzyjają zawłaszczeniu samego świata (Lefebvre). Waga przykładana do tworzenia map sprzyjała powstaniu państw europejskich (Wood) i przyczyniła się do rozwoju kapitalizmu merkantylnego (Bender, Cosgrove) oraz praktyk kolonialnych.

Istnieją także mapy alternatywne, np. tworzone przez mieszkańców miast, posługujących się nieoficjalnymi nazwami ulic i miejsc, tworzone przez rdzenną ludność, odwołującą się do pamięci i panujących wśród niej stosunków społecznych czy znaczeń religijnych i wykorzystywane do tego, by stawiać opór kolonizatorom lub rozliczać się z dziedzictwem kolonialnym. Miejsca przedstawiane na tego rodzaju mapach identyfikowane są nie tyle za pośrednictwem ich lokalizacji, ile związanych z nimi historii (Ingold). W tym sensie za osobliwą formę mapy można uznać drzewo genealogiczne. Innym rodzajem map są mapy mentalne, związane z prywatną topografią. Stanowią one światy, który każdy nosi ze sobą, są „magazynem i zapleczem obrazów” (Schlögel). Choć ich forma jest inna, cel pozostaje ten sam: ułatwienie orientacji w przestrzeni i umożliwienie odnalezienia drogi.

Rzwoj zachodniej kartografii spleciony jest z rzwojem geografii, ktorą Ptolomeusz zdefiniował jako sztukę przedstawiania ziemi za pomocą rysunku. Istotne też są związki kartografii z historią malarstwa (Alpers, Cosgrove).

[M.G., M.S.]

Literatura:

Alpers, Svetlana. *The Art of Describing. Dutch Art in the Seventeenth Century*. Chicago: Chicago University Press, 1984.

Bender, Barbara. „Odrzucając zachodnie spojrzenie: kreślenie map światów alternatywnych”, tłum. M. Gimbut. W *Krajobrazy. Antologia tekstów*, red. Beata Frydryczak i Dorota Angutek. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2014.

Certeau, Michel de. *Wynaleźć codzienność. Sztuka działania*, tłum. K. Thiel-Jańczuk. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008.

Cosgrove Daniel i Stephen Daniels, Stephen (red.) *The Iconography of Landscape*. New York: Cambridge University Press, 1988.

Lefebvre, Henri. *The Production of Space*, Oxford: Basil Blackwell, 1991.

Rodaway, Paul. *Sensuous Geographies, Body, Sense and Place*. London-New York: Routledge, 1994.

Schlögel, Karl. *W przestrzeni czas czytamy. O historii cywilizacji i geopolityce*, tłum. I. Drozdowska, Ł. Musiał. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2009.

Wood, Denis. *The Power of Maps*. London: Routledge, 1993.